

ПРИЛОЗИ

Слободан Шћејановић

НЕКА ПИТАЊА У ВЕЗИ СА БИТКОМ НА ЛОПАТАМА 1796. ГОДИНЕ

Током тешке и кржаве Махмуд - пашине ратне 1796. године, на просторима тадашње Црне Горе и Брда, водили су се одсудни бојеви на Мартинићима, Крусима и Лопатама, које наша историографија сврстава у ред најзначајнијих и најславнијих у историји нашег народа. Овим биткама су окончана готово двије деценије дуга, непомирљива упорна и до фанатизма непријатељска војевања скадарског везира и намјесника Махмуд-паше Бушатлије против црногорских и брдских племена. Током свих тих година, овај својеглави насилник је, не бирајући средства и начине (силом и милом, митом и преваром, палећи и убијајући), не жалећи при томе ни себе ни своје снаге и средства, настојао да оствари вјековни сан старе породице Бушатлија, која је своје поријекло везивала за црногорску династију Црнојевића, да ове области, "по праву наслеђа", припоји Скадарском санџаку, односно да их покори и стави под своју власт. Након ових великих побједа црногорско-брдских ратника, не само да су се заувјек распршили ови пусти снови моћних Бушатлија, већ је и велика и тврда глава скадарског мутесарифа Кара-Махмуд-паше пала у руке одлучних и сложних црногорско-брдских ратника, под вјештим и смјелим вођством њиховог даровитог господара, владике Петра I. Тако је са историјске и ратне позорнице, са немирних граница Црне Горе, нестало један од најбор-

бенијих и најсвирепијих турских моћника и војсковођа тога доба и један од највећих непријатеља Црне Горе.

О борбеним активностима брдских племена, уопште и појединачно, у току ове мучне и по злу запамћене, али и славне године, односно њиховом непосредном учешћу у појединим од ових битака, те њиховом конкретном доприносу овим значајним побједама, наша историографија у прошлости није посвећивала довољно пажње и о томе се мало зна. Ово се, прије свега, може рећи за догађаје везане за битку на Лопатама у Морачи, који заиста до сада нијесу били на одговарајући начин и у потребној мјери научно истраживани и расвјетљавани, упркос постојању не тако малог броја изворних података. Прецизније речено, није се поклањала дужна научна пажња оним основним питањима од значаја за сваку па и за ову битку: како се она одвијала, када, гдје и под каквим условима и околностима је вођена, њеном исходу, броју жртава и сл. Због таквог односа, нормално је, није било ни мериторних оцјена, нити научно утемељених мишљења о доприносу ове битке општој и заједничкој побједи над укупним непријатељским снагама укљученим у ову велику, добро припремљену и свеобухватну Махмуд-пашину непријатељску војну кампању, до тада невиђену на овим просторима. Нема научног става о томе колики су допринос и значај ове битке за општу ствар и интересу свих црногорско-брдских племена. Недостају научне оцјене значаја ове битке у односу на основна државотворна стремљења и тежњу централне власти на Цетињу, оличене у личности владике Петра I и Општег црногорског збора, ка правном и сваком другом утемељењу модерне црногорске државе, проширењу њених територија и очувању и учвршћењу граница.

У центру научне и сваке друге пажње и досадашњих истраживања стално је било ангажовање и држање староцрногорских племена у свему томе, везано за активност и улогу владике Петра I у свим овим догађајима, што је донекле и разумљиво. У оквиру тог интересовања помно су проучаване борбене и друге активности везане за битку на Мартинићима и Крусима, као финалним и крунским догађајима свих тих ратних активности, те учешће у њима староцрногорских и дијела брдских племена (Бјелопавлића и Пипера), односно ратника под директном и непосредном командом Петра I, као и њихов допринос овим славним побједама са посљедицама од вишеструког значаја за даљу будућност црногорске државе. Адекватно таквом односу науке према боју на Лопатама, услједио је и њен општедруштвени фактички и практички третман у вријеме прославе двјеста годишњице ових славних битака (на Мартинићима и Крусима). Наиме, као што се дало запазити, током свих разноврсних пригодних свечаности тим поводом битка на Лопатама није ни у ком контексту ни поменута.

О боју на Лопатама у Морачи, овом без сумње значајном догађају из наше историје, постоји неколико до сада познатих писаних докумената, односно прворазредних историјских извора података, од који су неки и до сада у науци коришћени.

Осим ових писаних извора, народно памћење и предање о овом догађају је још увијек врло живо у том крају. Оно је сачувано у народној традицији, која је преношена кроз приповиједање народних памтиша и поштовалаца традиције и прошлости. Поред тога, сјећање на ову битку је сачувано и преко народних епских пјесама, које су пјеване уз гусле, памћене и записиване. На тај начин је још и данас у народу сачувана, не само општа представа о овом догађају, него се чак памте и неке појединости. У вези са тим важно је напоменути да се сва та казивања поклапају са подацима исписаних и верификованих историјских извора или, углавном, не противурјече једни другима и тако се међусобно допуњују и потврђују.

Поред ових народних творевина, у којима се, полазећи од историјских података и традиције, на уобичајени начин даје пјесничка и друга слика ових славних побједа над силном армадом Махмуд-паше, ови догађаји су предмет и умјетничке обраде у неколиким литерално-пјесничким штивима и радовима. Поред романа "Поруке" Ч. Вуковића, треба овдје посебно истаћи Његошеву "Свободијад", чије је цијело девето пјевање посвећено овим догађајима.

Од свих познатих писаних извора о овом боју, вјероватно су најпознатији и највише коришћени извјештаји руског ђакона Алексија, који се у то вријеме налазио код Петра I и био непосредни свједок или учесник свих ових догађаја. Овај документ, уствари, представља званични или службени извјештај Петра I, који је непосредно послјије битке на Крусима на разне начине разаслао на више страна (руском и аустријском двору, неким страним дипломатским представницима и својим пријатељима).¹

Из овог извјештаја се види да је овај други турски напад на Црну Гору био много боље и озбиљније припреман и организован. Овог пута својим великим и свеобухватним војним походом Турци су са свих страна угрозили црногорска и брдска племена и на више важнијих стратешких пунктова дуж граница поставили знатне војне снаге и одреде. Из тога

¹ М. Драговић: Материјали за историју Црне Горе, Гласник СУД, Београд 1886, 143.

Б. Павићевић: Нови подаци о биткама на Мартинићима и Крусима 1796. г. Историјски записи 1992, бр. 1-2, с. 159.

Б. Павићевић: Како је архимандрит Стефан Вучетић видео битке на Мартинићима и Крусима, Стварање, 7-8, 1987, 835-842.

произилази да у току боја на Крусима сва турска војска коју је мобилисао Махмуд-паша није могла ступити у ову битку, јер је била задржана на границама од зато задужених одреда Црногораца и Брђана. Према овим подацима, осим снага директно ангажованих за битку на Крусима, обе зараћене стране су биле размјестиле на појединим граничним стратешким тачкама знатан број војске. На основу тих навода произилази да су те снаге износиле око 17.400 Турака и 3.978 Црногораца и Брђана, укупно. Њихови основни задаци били су да чувају границу и да обезбјеђују позадину и бокове главнине војске. На тај начин су на границама обострано биле везане знатне војне снаге. Једна од јачих концентрација турске војне силе, у том тренутку, била је она на просторима између Колашина и Мораче. О овој групацији, у извјештају ђакона Алексија, каже се: На Лопату, међу турским градом Колашином и Доњом и Горњом Морачом, било је турске војске 3.000 људи, против њих је било Црногораца 685 људи".¹

Ни у једном другом познатом писаном извору нема конкретних и детаљних података о броју војника зараћених страна, као ни о другим за нас интересантним питањима везаним за бој на Лопатама. Постоје само кратки, сажети записи, који садрже најопштије глобалне вијести, без детаља и конкретних података. Такав случај је и са свједочењем протопопа Рафаила (Рада) Симоновића Никшића (Требјешанина), још једног савременика а вјероватно и учесника у овом боју, који је у то вријеме боравио у Морачи заједно са осталим Требјешанима, послје њихове разуре од стране никшићких муслимана 1789. године. У тим својим сјећањима, овај не само писмени, већ за оно доба и прилично образован човјек, оставио је запис и о другом Махмуд-пашином походу на Црну Гору и Брда, у вријеме боја на Крусима. У том контексту он каже: "А другу војску бјеше послао од Гусиња и Биора и Бијелог Поља и Колашина на Морачу. И дочекаше их Морачани. Требјешани и Ровчани те се побише, и би погибије много, и турске и хришћанске, и Турке срамотне вратише, и побјегоше у град Колашин, многи побијени и рањени".²

Помене о боју на Лопатама, али без детаља и конкретних података налазимо и у једном писму војводе Ивана Никшића и осталих Требјешана, од фебруара 1797. године, које су из Горње Мораче упутили свом прваку сердару Мињи Лазаревићу Никшићу, који се у то вријеме налазио у Петрограду, гдје је водио преговоре са руским двором око пресељења Требјешана у Русију. У писму га, поред осталог, обавјештавају да су у вријеме другог напада Махмуд-паше на Црну Гору и битке на Крусима били

---

² "Својеручне биљешке" протопопа Р. Симоновића Никшића, објавио је Б. Павићевић у Предговору фототипском издању "Казивања старих Требјешана, нако га није било у ранијем изворном издању "Казивање старих Требјешана", Никшић 1973, с. LXIV.

принуђени да се боре против турске војске, која је скадарском везиру хитала у помоћ из правца Пљеваља, Плава, Гусиња и других мјеста, коју су успјели да поразе и врате натраг, али да су у том сукобу и сами имали доста жртава.³

У вези са размјештајем оружаних снага зараћених страна дуж граница, па и оних на Лопатама, налазимо податке и у Његошевој "Свободијади". У једном дијелу девете пјесме овог спјева Махмуд-паша позива неке своје потчињене команданте уочи битке на Крусима, па им наређује: "Окупите војске ваше, /ставите их на границе/ од Грахова до Гусиња /да на себе уставите/ Цуце, Кчево и Пјешивце /храбра Ровца и Мораче, /да на муку не прискоче/ кавурскојзи војсци малој..."⁴ Осим наведеног записа Ђаконa Алексија и писама Петра I, податке о броју војника зараћених страна у појединим од ових пунктова, такође налазимо и у "Свободијади". На једном мјесту у већ цитираном деветом пјевању се каже да су по наређењу врховног команданта, бегови и капетани "разаслали своје војске /на четири погранична/ српска гњезда и нахије". А мало даље: "Капетани истурише /осам хиљада своје војске/ на Грахово спрема Цуцах/ и на Сливље спрам Пјешивца, /против Ровца и Мораче/ на Јаворје поносито".⁵

У једној народној епској пјесми, коју је пронашао и објавио Н. Шкеровић, интересантној по томе што је у њој гувернадур Јоко Радоњић главна личност и врховни командант свих Црногораца и Брђана, кад се говори о распореду турске војске уочи битке на Крусима, каже се: "Пет хиљада другије послао /да на Ровце и Морачу иду/ да на помоћ Јоку не отиду..."⁶

Међутим, ни у једном од познатих докумената и извора нема података нити било каквих сазнања, чак ни наговјештаја о томе да је на било којем од ових простора, између било којег од ових одреда и непријатељских групација, постављених једних према другима, дошло до непријатељстава и борбених активности, осим оних на Лопатама, између Колашина и Мораче. Према расположивим подацима је једино на овој тачки овог стратешки веома важног правца дошло до оштрог оружаног сукоба, изазваног нападом, тј. упорним настојањем турске војске да се овим најкраћим

³ Писмо је такође објавио, у изводима, Б. Павићевић у истом издању "Казивања...", с. XLIII.

⁴ Петар II Петровић Његош: Цјелокупна дјела II, Београд 1967, 176.

⁵ Исто.

⁶ Н. Шкеровић: Песен о црногорској победи над Махмуд-пашом Бушатлијом, Историјски часопис 1-2, Београд 1949, 167.

правцем преко Мораче и Роваца пробије у долину Зете и прикључи снагама Махмуд-паше у бици на Крусима.

Једно од основних, а можда и најактуелнијих питања везаних за битку на Лопатама је утврђивање локације гдје се битка водила, односно одређивање или убицирање топонима Лопате. Ово тим прије што је то питање у нашој историјској литератури доста замагљено. Наиме, у досадашњем, иако недовољном, површном и узгредном научном третирању ове битке, у нашој историографији је најчешће долазило до погрешног лоцирања топонима Лопате, углавном тако што је он бркан и замјењиван са селом Лопате у Лијевој Ријечи или уопште није одређивана његова локација. Међутим, према расположивим изворним подацима и свједочењима, те према народној традицији и предању, топоним Лопате, односно терена на којем се водила ова битка налази се у Морачи. На такав закључак, као једино могућ, упућују нас сви расположиви подаци. Наиме фрагменти у писаним и другим изворима, који се односе на локацију овога боја, као што су "...а другу војску бјеше послао на Морачу, и ту га дочекаше...", "... на планини Лопатицама више Доње Мораче...", "...на Лопату, међу турским градом Колашином и Доњом и Горњом Морачом се побише..." и сл., уосталом другачије се не могу тумачити.⁷ Тачније и прецизније речено, локалитет Лопате се налази на превоју изнад Доње Мораче према Колашину, у непосредној близини Црквина, у правцу запада. Заправо, Лопате су ливаде испод Дубовина, југоисточне падине узвишења званог Пеј, који се у народу зове још и Пег. На Дубовинама је била "стара граница" између Мораче и села Бистрице у којем су тада живјели Турци.⁸ На том стратешки погодном терену су Морачани и Ровчани, у прошлости у случају потребе увјек држали положаје и имали своје шанчеве према турском Колашину и другим непријатељима који су долазили из тог правца. Тако је било и нешто касније, у љето 1809. године, у вријеме I српског устанка. Тада се у "граничном шанцу на Лопатама," између Колашина и Мораче заједно са Ровчанима, Морачанима и Ускоцима, налазио и лични изасланик и синовац Петра I, Станко Стијепов. Ту их је затекло и изасланство војда Карађорђа, на челу са војводом Чолак-Антом (Антоније

---

⁷ М. Драговић: Наведено дјело,

Љ. Стојановић: Стари српски записи и натписи II, Београд 1905, 306.

Б. Павићевић: Наведено дјело.

⁸ Р. Трипковић: Какви смо кроз приче, документа..., Београд 1972, 78.

Р. Раосављевић: Морача, Ровца, Колашин, Београд 1985, 97.

Симеуновић) и Раком Љевајцем, који су једно вријеме боравили у Морачи и одатле одржавали посредничку везу између Карађорђа и Петра I.⁹

Такође је и у вријеме црногорско-турског рата 1876 - 1878. године веома снажна турска армија од 25 батаљона редовне војске и бројних одреда башибозука, под командом Мехмед Али-паше, јуна 1877. године, надирала од Колашина преко Лопата, да се овим правцем, преко Мораче и Роваца, пробије у Служ и прикључи главнини турских снага. Међутим, и овог пута су, ту на Лопатама и околном терену Мораче, претрпјели пораз од црногорске војске, били разбијени и враћени натраг и тако још једном нијесу успјели извршити постављени задатак.¹⁰

Осим што је због својих повољних географских и стратешких карактеристика био значајан са војног становишта, овај правац је увијек био од посебног значаја и интереса у саобраћајном и трговачком погледу. Познато је да је овим правцем у средњем вијеку водио веома важан каравански пут, као најкраћа веза између долине Таре и трга Брсково и Никшића према мору или према Служу и долини Зете.

У народу овог краја се добро памте сви ови догађаји везани за Лопате. Житељи показују терен "на старој граници", гдје су били шанчеви и друга обиљежја која потврђују њихова казивања. У прилогу томе иде и чињеница, која се и на први поглед да запазити и од стране обичног посматрача, да се ради о доминантном и стратешки веома погодном положају према Колашину, засигурно најпогоднијем на читавом том простору. Међутим, од свих народних казивања, везаних за ова догађања, посебно је интересантно предање о настанку овог топонима, односно назива локалитета Лопате. Наиме, у народу се приповиједа да су Турци, када су почетком 16. вијека, опустошили и спалили манастир Морачу, покушали да опљачкају и гроб његовог оснивача, који се налази у самој цркви. Међутим, при покушају да подигну велики камени поклопац са саркофага, из гроба је сукнуо огроман пламен од кога се Турци страховито уплаше и побјегну. У великоме страху многи су, избежумљени, падали низ Светигору у ријеку Морачу. Бјежећи тако, остатак ове турске војске је убрзо стигао на превој изнад ријеке Бистрице, на помол данашњем

⁹ Историјски записи, II, 1928, 299.- Истор. грађа.

¹⁰ Митрофан Бан: Животопис или успомене из живота, Цетиње 1991, 107.

Н. Ракочевић: Колашински крај до стварања југ. државе 1918. г. Монографија Колашин, Београд 1991, 143.

Р. Раосављевић: Морача, Ровца, Колашин, 83.

С. Поповић: Ровца и Ровчани, Никшић 1990, 153.

Колашину. Ту су војници преплашени и уморни починули и пренеразили се видјећи да су им се пушке претвориле у лопате. Од тада се ово мјесто и зове Лопате. Ова легенда, која је још увијек присутна у народном памћењу и традицији овог краја, забиљежена је још крајем прошлог вијека.¹¹ Али, прије ће бити да је то мјесто, које чине пар невеликих међусобно повезаних травнатих заравни, добило име по свом лопатастом изгледу. И заиста, конфигурација самог терена је обликована тако да подсећа на лопату, што је народ у својој машти искористио и смислио адекватно име.

О броју непосредних учесника у боју на Лопатама, са једне и са друге стране, имамо само један прецизан изворни податак, који је садржан у већ цитираном извјештају ђакона Алексија.¹² Да ли је овај број од 3.000 турских војника и 685 Брђана, намјерно преувеличан из одређених политичких и других разлога, разумљивих за оно вријеме и потребе (као што постоји мишљење за уопште све податке из извјештаја овог руског ђакона) или није, тешко је рећи. Али, сигурно је да би се могла одржати тврдња да су Брђани могли у то вријеме дати толики број ратника, а можда и више, ако су и у овом боју учествовали сви за борбу способни мушкарци што се увјек дешавало, и ако у исто вријеме нијесу били у већем броју ангажовани на другим ратиштима.

С друге стране, постоји и збрка и око питања која су све брдска племена учествовала у боју на Лопатама, односно из којих су све брдских племена ратници сачињавали здружени одред Брђана у овом боју. Наиме, поред тога, што се бркају појмови Требјешана и Ускока, који су у то вријеме још увијек били синоними за исто племе, занимљиво је да само у једном од свих доступних извора података, како писаних тако и оних из усменог предања и традиције, Васојевићи се помињу као директни учесници у боју на Лопатама. Тај податак се налази у сјећањима старих Требјешана, писаних послје пресељења у Русију готово педесет година након ове битке.¹³ У свим другим изворима се, кад је ријеч о учесницима у овом боју, од Брђана наводе само Морачани, Ровчани и Требјешани.¹⁴

У вези са овим, али и са другим питањима која се тичу боја на Лопатама, у нашој историографској литератури се претежно оперише са непрецизним па чак и нетачним подацима. У том погледу карактеристични

---

¹¹ А. Јовићевић: Историја Мораче, Чачак 1927, 9.

¹² М. Драговић: Наведено дјело, стр -

¹³ Казивање старих Требјешана, 45-46.

¹⁴ Љ. Стојановић: Наведено дјело, 306.

Сјећање прота Р. Симоновића Никшића, Казивања..., LXIV и XLIII.

су наводи Д. Вуксана, једног од врских познавалаца доба владике Петра I, који у свом познатом раду о том времену, каже: "Истота дана, када се био бој на Крусима, херцеговачки Турци ударе на Морачу. Морачани, Требјешани и Ускоци, једва су успјели да слома Турке с великом погибијом с једне и с друге стране".¹⁵ На сличан начин бој на Лопатама третирају и неки други наши историчари. Тако на примјер Ђ. Пејовић, који у свом раду о овом добу, каже да су Турци, "у циљу онемогућавања помоћи Брђана Црногорцима, са јаким снагама напали на Морачу, али су били од стране Морачана, Требјешана и Ровчана поражени". Међутим, мало даље, у истом дјелу, каже да су Турци "баш на дан битке на Крусима напали с војском на Морачу, али су им се Морачани, Требјешани и Ускоци успјешно одупрли иако су и сами имали доста жртава"¹⁶ Неки други писци историјских и других шттива дају о овом боју знатно прецизније податке, као што то чини Р. Раосављевић. Он пише да су у вријеме другог Махмуд-пашиног напада на Црну Гору, септембра 1796. године, истовремено јаке турске снаге кренуле из правца Колашина, с намјером да се преко Мораче и Роваца споје са турском војском у долини Зете и Мораче, "али су их на Морачким Лопатама дочекали Морачани, Ровчани и Требјешани и успјели да их савладају и натјерају на повлачење. Турци су тада имали велике губитке".¹⁷

Слична ситуација је и са бројем жртава. У расположивим историјским изворима и литератури нема прецизних података о броју погинулих и рањених учесника обје зараћене стране у овом боју. Само у једном познатом и доступном извору се дају конкретни подаци, и то дјелимично, тј. једино о броју погинулих на страни Брђана. Ради се о писаном свједочењу старих Требјешана који су, као савременици и непосредни учесници у овом догађају, у својем казивању оставили записе и о боју на Лопатама. Тамо се на једном мјесту каже: "Када је други пут Махмуд-паша ударио на Црну Гору, Требјешани су били с Морачанима, Ровчанима и Васојевићима против колашинских Турака, с њима су се били на планини Лопатицама више Доње Мораче и нијесу им дали састати се са Бушатлијом, него су их срамотне вратили натраг. Овдје је погинуло христјана, Морачана, Ускока и других око 40 људи, а с турске стране опет толико".¹⁸

Као што се види, ни у овом једином извору, који садржи барем дјелимичне податке о броју жртава, поред тога што уопште нема података

---

¹⁵ Д. Вуксан: Петар I П. Његош и његово доба, Цетиње 1951, 65-70.

¹⁶ Ђ. Пејовић: Ц. Гора у доба Петра I и Петра II, Београд 1981, 232 и 277.

¹⁷ Р. Раосављевић: Наведено дјело, 97.

¹⁸ Казивање..., 45-46.

о броју рањених или евентуално заробљених ни на једној страни, нема ни прецизног податка о броју погинулих на турској страни, осим оног описаног да их је било "опет толико". Ни у осталим изворима, као што је речено, нема детаљних података о броју жртава у овом боју. Међутим, у готово свим овдје цитираним изворима постоје кратко сročени уопштени описни искази, али зато и непрецизни, који се односе на обостране жртве у овој бици, као што су: "тада су Турци имали велике губитке", "и би много жртава", "и би погибије много турске и ришћанске", "многи су побијени и рањени" и сл.¹⁹

Међутим, ако се сада ови подаци упореде са жртвама које су имали црногорско-брдски борци у биткама на Мартинићима (погинулих 23, рањених 26) и на Крусима (погинулих 132, рањених 237), и сагледамо их у односу према укупном броју учесника у појединим од ових битака, онда ће нам представа о величини жртава брдских ратника у боју на Лопатама бити још јаснија. Иако нема прецизних података о турским жртвама, односно о броју погинулих и рањених Турака у овом боју, анализирајући све оне већ цитиране описне и сажете податке, које нам пружају доступни извори према којима се, на крају "Турци срамотни вратише натраг и побјегоше у град Колашин", уз "доста жртава и велику погибију", намеће се закључак да су они у овом боју претрпјели велике губитке, да је то био њихов озбиљан пораз. У сваком случају, чини се да се може оправдано претпоставити, да су и њихове жртве биле знатно веће од брдских.²⁰

На основу свега тога, намеће се закључак да је битка на Лопатама била један значајан, снажан и оштар оружани сукоб непријатељских снага, са великим бројем жртава и много погибија и на једној и на другој страни; да се ради о жестоком и одлучном боју у којем су малобројни Брђани, уз своје велике жртве, нанијели тешки пораз далеко надмоћнијој турској војсци.

Осим питања о којима је овдје било ријечи и датум ове битке је у науци доста проблематичан јер је, углавном, непрецизно или нетачно одређиван и навођен. Наиме, у историографској литератури ни у оним ријетким случајевима када се говори о датуму вођења ове битке, не даје се прецизан податак већ се то ради описно. Заправо, то се чини тако што се каже да се битка на Лопатама догодила "истог дана када и битка на

---

¹⁹ Р. Раосављевић: Наведено дјело, 97.

Љ. Стојановић: Наведено дјело, 306.

Казивање..., LXIV, XLIII и 46.

²⁰ Сјећање Р. Симоновића /Казивање..., LXIV.

Крусима", али се при томе не наводе извори на основу којих се износи таква тврдња. Према томе, пошто се битка на Крусима, као што се зна, догодила 22. септембра / 3. октобра 1796. године, произилази да је битка на Лопатама вођена 22. септембра по старом, односно 3. октобра по новом календару, исте године. Међутим, у једном од писаних извора имамо тачно и прецизно наведен датум ове битке. То је уједно и једини од познатих извора који на овај начин даје конкретан и прецизан датум, а сви остали о томе не говоре ништа. Ради се о запису непознатог калуђера, очигледно савременика ових догађаја, на зиду олтара манастира Морача, који вјероватно представља најстарији и најнепосреднији писани извор о овом боју. Он гласи: "Тада се побише Морачани и Ровчани и Ускоци са војском на Лопате и ту би сила бруке, септемврија 25 ден 1796".²¹

Као што се види ради се о јасном, прецизном и конкретном податку о датуму ове битке. Полазећи од чињенице да је датум овдје наведен по старом календару, а пошто се зна да је разлика између новог и старог рачунања времена у 18. вијеку износила 11 дана, произилази да је битка на Лопатама вођена 25. септембра (по ст. к.), односно 6. октобра (по н. к.) 1796. године. Према томе, битке на Крусима и Лопатама нијесу се догодиле "истог дана", како се то обично тврди, већ се битка на Лопатама догодила тек трећег дана након оне на Крусима. Али, без обзира на то, може се рећи да су се ове битке водиле у исто вријеме, прецизније речено, у размаку од само неколико дана, и у континуитету са оном на Мартинићима, у оквиру једне опсежне непријатељске војне операције против Црне Горе и Брда, под јединственом командом и са истим војним циљем. Оне су, такође, дио и плод једне заједничке, сложне и јединствене борбе и одбране, али и јединственог командовања, црногорских и брдских племена.

У вези са тим, интересантни су и неки подаци који говоре и о учешћу знатног броја бораца из скоро свих околних брдских племена, у биткама на Мартинићима и Крусима. Очигледно је да су, упркос томе што је Махмудпаша у вријеме ових битака био поставио знатан дио својих снага према брдским племенима у намјери да им онемогући да притекну у помоћ главнини брдско-црногорске војске која је непосредно учествовала у овим биткама, Брђани успјевали да одвоје дио својих снага које су ишле у помоћ војсци под непосредном владицином командом. Тако су многи појединци и организовани одреди Брђана (Жупљана, Требјешана, Ровчана, Морачана), провлачећи се тајно, ноћу, кроз турске страже, успјевали да се прикључе снагама под непосредном командом Петра I. О томе се говори у нашој ис-

---

²¹ Љ. Стојановић: Наведено дјело, 306.

ториографској литератури на више мјеста.²² Али, о таквим примјерима постоје и данас у народу бројна сјећања и свједочења. Тако је и у Ровцима још увјек живо предање о учешћу једног одреда Ровчана у боју на Мартинићима. Наиме, жељни освете вјероломном и свирепом Махмуд-паши, који је десетак година прије тога на превару домамио у Никшић око 60 Ровчана и све их побио, они су похитали да помогну црногорско-брдској војсци под владицином командом. Послије ове битке њих 25 је пошло на Цетиње и у име свих Ровчана заклели се на вјерност Петру I и признали његову централну власт.

То што се битка на Лопатама водила пар дана послије оне на Крусима резултат је стицаја датих околности, конкретних ратних планова, те развоја ситуације и стварних услова на терену. Отуда произилази да битка на Лопатама чини завршницу ове велике, снажне, добро организоване и свеобухватне, широко постављене и дуготрајне непријатељске офанзиве против ових области. Она представља завршну битку и посљедњи бој наоружаног народа против непријатеља, у оквиру укупних непријатељских активности током читаве ове Махмуд-пашине ратне године. Удруженим снагама брдских племена, одлучношћу и несебичним пожртвовањем, уз велике жртве малобројних али храбрих њихових ратника, и ова битка на Лопатама, као и оне двије претходне, на Мартинићима и Крусима, које су вишеструко узрочно-посљедишно везане, завршена је потпуним поразом надмоћније турске војске. Била је то сјајна завршница и заслужено финале, не само вишемјесечног већ и вишегодишњег крвавог Махмуд-пашиног војевања против црногорско-брдских племена, резултат отпора васколиког народа, њиховог страдања, храбрости, пожртвовања и заједништва.

Величина ове блиставе побједи малобројних али одважних Брђана на Лопатама изнад Доње Мораче над вишеструко надмоћнијом турском војском, која је свим силама настојала да се најкраћим путем пробије и притекне у помоћ главнини својих снага под директном командом Махмуд-паше, огледа се у томе што јој је, наношењем тешког пораза, онемогућено извршење овог задатка. Јер, није тешко претпоставити шта би се догодило да су брдски ратници попустили пред налетом вишеструко јачег и бројнијег непријатеља на Лопатама и пустили га да се сручи у долину Зете, докле би допрла ова доста бројна и одморна турска војна групација и како би се то одразило на даљи ток догађаја. У томе и јесте највећи значај ове битке, тиме се мјери њен допринос укупној и заједничкој побједи над

---

²² П. Радусиновић, Становништво и насеља зет. равнице, I, 1991, 151.

И. Шћепановић, Први црн. з. акт - стега, С. Поповић, наведено дјело.

непријатељем, као и њен значај за остварење заједничких циљева. Због тога ова битка представља још један сјајан тријумф оружја и одважности наших предака у току једног од највећих турских похода против црногорског народа. На тај начин су они не само сјајно обавили свој задатак и постигли постављени циљ, већ су се и на најбољи начин одужили свом народу.

Значај побједе на Лопатама као и оних на Мартинићима и Крусима, се посебно огледа у томе што су оне извојеване заједничком борбом брдских и црногорских племена и што је тим путем и на основу тога дошло, дефинитивно и коначно до правог и животног сједињења подловћенских и брдских племена (Бјелопавлића, Пипера, Роваца и Мораче) у једну територијалну или државну цјелину. Коначно, ове побједе су представљале изузетно значајне и преломне тренутке у историји ових племена, у току којих је исковано њихово морално-политичко јединство, на чијим темељима је формирана модерна заједничка национална држава Црна Гора.

Slobodan Šćepanović

SOMME QUESTIONS - SUR LA BATOILLE DE LOPATÉ

Résumé

Malgré le batailles de Martinići et Krusi, la bataille de Lopaté entre le Morača et Kolašin, a été encore une autre brillante victoire de l'armée monténégrine peu nombreuse contre la force militaire supérieure de Mahmud - pasha Bushatlia. La bataille de Lopaté représente la bataille finale de notre nation contre les Turques dans le cadre de l'activité armée totale de toute l'année de guerre 1796.

La grandeur et la signification de la victoire de Lopaté avec les victoires de Martinići et Krusi est que les deux sont conquises ensemble dans le combat des tributs monténégrins, avec lesquels les tributs ont conquis leur égalité morale-politique, et sûr leur fondement est formé le moderne et national état de Montenegro.